

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

ПРЕДЛОГ СЕНАТУ БЕОГРАДСКОГ УНВЕРЗИТЕТА ДА СЕ ДР МИЛОШ АРСЕНИЈЕВИЋ, РЕДОВНИ ПРОФЕСОР ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА, У ПЕНЗИЈИ ОД 1. ОКТОБРА 2018, ИЗАБЕРЕ У ЗВАЊЕ ПРОФЕСОР ЕМЕРИТУС

У току преко четири деценије дуге академске каријере професор Милош Арсенијевић је остварио изузетне научне резултате, стекавши високу међународну репутацију, захваљујући пре свега броју, квалитету и утицају његових научних радова објављених на енглеском и немачком језику у најпрестижнијим светским филозофским часописима (као што су *Analysis*, *Erkenntnis*, *Apeiron*, *Journal of Applied Logic*, *Philosophia naturalis*, итд.) и зборницима најугледнијих издавачких кућа Европе и Америке (Kluwer, MIT Press, Springer, Walter de Gruyter, Vittorio Klostermann, Ontos итд.). Познатости његових радова допринела је и чињеница да је био у прилици да своје резултате представи гостујући, по позиву, преко више од педестет пута на најпознатијим светским универзитетима као што су Berkeley, Oxford, Pittsburg, University of Southern California, University College London, McGill (Montreal), Heidelberg, Bielefeld, École normal supérieure (Paris), Graz итд, и да је организовао и по позиву учествовао на више десетина међународних конференција; проф. Арсенијевић је држао једносеместралне курсеве на универзитетима у Грацу (три пута) и у Хајлдебергу. Овим је проф. Арсенијевић на одлучујући начин допринео светској афирмацији српске филозофије и Београдског универзитета. Према подацима Универзитетске библиотеке, његови радови на енглеском и немачком цитирани су више од 250 пута. Курикулуми више немачких универзитета који се тичу филозофије времена садрже Арсенијевићеве радове а неки курсеви су у целости базирани на њима. Иначе, научни радови професора Арсенијевића на српском чине три монографије (од којих је једна награђена као филозофска књига године) и научне студије и чланци, што заједно износи преко 1500 страница текста.

Кад је реч о педагошком раду професора Арсенијевића и његовој улози у формирању научног подмлатка, најбољи показатељ његове огромне заслуге је већ то што је, поред осталих, од којих су неки данас наставници других факултета, чак шесторо

наставника Одељења за филозофију Филозофског факултета докторирало под његовим менторством. Ова чињеница је у вези с тим што је проф. Арсенијевић увек неговао тимски рад и писао и објављивао текстове са сарадницима, због чега се у неким центрима, као што су Оксфорд или Међународни центар за постдипломске студије у Дубровнику, усталио назив „Београдска филозофска школа“. Најновији показатељ оправданости овог назива показао је дводневни циклус предавања посвећених филозофији Милоша Арсенијевића, који су новембра 2018. на Коларчевом универзитету организовали његови сарадници, а где су говорили о различитим аспектима резултата заједничког рада с професором Арсенијевићем. Треба нагласити да је због интердисциплинарности интересовања професора Арсенијевића, сарадња обухватала и друге колеге који се баве сродним проблемима у својим областима, а што се пре свега тиче оних из Математичког института САНУ, Института за теоријску физику, Одељења за класичне науке и Лабораторије за експерименталну психологију Филозофског факултета.

Професор Арсенијевић је, захваљујући својим текстовима на енглеском и немачком и многобројним гостовањима на универзитетима у Енглекој, САД, Немачкој и Аустрији, остварио бројне контакте с највећим светским филозофима, од којих су многи у више наврата били гости Одељења за филозофију. Резултат такве сарадње је и додела почасних доктората Београдског универзитета професорима Вернеру Зауеру из Граца и Тимотију Вилијамсону из Оксфорда.

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ ПОСЕБНИХ ЗАСЛУГА ПРОФЕСОРА АРСЕНИЈЕВИЋА

Б и о г р а ф и ј а

Милош Арсенијевић је рођен 18. марта 1950. године у Београду, где је завршио основну школу, гимназију, средњу музичку школу „Јосип Славенски“ (клавирски и теоријски одсек) и студије филозофије на Филозофском факултету (1974). Магистрирао је на истом факултету 1983. а докторирао 1987. године. Асистент је на Одељењу за филозофију овог факултета од 1976, доцент од 1988, ванредни професор од 1996. и редовни професор од 2003. године. Био је је декан Филозофског факултета од 2012. до 2015. године, дугогодишњи шеф Катедре (касније Семинара) за историју филозофије и управник Одељења за филозофију. У два наврата Арсенијевић је био члан Управног одбора Српског филозофског друштва и главни и одговорни уредник часописа *Филозофске студије и Теорија*. Тренутно је члан редакције часописа *Belgrade Philosophical Annual* и руководиоца пројекта *Логичко-епистемолошки основи науке и метафизике* Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. Један је од

директора међународног курса за докторске студије *Mind, World and Action* у Међународном центру за постдипломске студије у Дубровнику (IUC). Арсенијевић је у два наврата био на студијским боравцима у Великој Британији: 1979. године у Оксфорду, пре него што је стекао звање доктора наука у Београду 1987. године, и потом, као стипендиста задужбине Партриц, 1988. у Кембриџу, где је постао стални члан Фицвилијам колеџа. Као стипендиста задужбине Александер фон Хумболт, у Хајделбергу је од 1990. до 1992. сарађивао с професором Ерхардом Шајбеом, у то време највећим немачким филозофом науке. Од 1994. до 1996. радио је као истраживач на Институту за теоријску физику Универзитета у Келну на пројекту из квантне механике Немачког истраживачког друштва (ДФГ). Два пута је провео по семестар у реномираном Центру за филозофију науке у Питсбургу, чији је члан постао 1996. године. Осим тога, прво као ДААД стипендиста, а потом по позиву, борао је неколико пута у својству истраживача на Универзитету у Билефелду (2000, 2011. и 2012.), а као стипендиста Краљевине Норвешке на Универзитету у Ослу (2003).

Поред поменутих више од педесет гостујућих предавања у водећим светским центрима, Арсенијевић је у Хајделбергу (1993.) и Грацу (2001, 2005. и 2017.) одржао семестралне курсеве из метафизике и античке филозофије. Осим тога, био је члан комисије за одбрану докторске дисертације на Сорбони и један од ментора докторске дисертације одбрањене у Лилу.

У оквиру своје филозофско-научно-педагошке мисије Арсенијевић је на многим скуповима на факултету, у Српском филозофском друштву, у Математичком институту САНУ, Институту за физику, као и другим јавим излагањима снажно подстицао интересовање за филозофију, дајући тиме властити печат укупном културном развоју земље. Један је од оснивача поменутог, изузетно значајног часописа Филозофског института Одељења за филозофију Филозофског факултета *Belgrade Philosophical Annual*.

ГОСТУЈУЋА ПРЕДАВАЊА

1988	<i>Oriel College, Oxford, England</i>
1988	<i>Trinity College, Dublin, Ireland</i>
1991	<i>University College London, England</i>
1991	<i>Wolfson College, Oxford University, England</i>
1992	<i>University of Heidelberg, Germany</i>
1995	<i>University of Karlsruhe, Germany</i>
1996	<i>University of California, Berkeley CA, USA</i>
1996	<i>University of California, Santa Barbara CA, USA</i>
1996	<i>University of Southern California, Los Angeles CA, USA</i>
1996	<i>College of the Holy Cross, Worcester MA, USA</i>
1996	<i>McGill University, Montreal, Canada</i>
1997	<i>University of Pittsburgh PA, USA</i>
1997	<i>University of California, Santa Barbara CA, USA</i>
1998	<i>Central European University, Budapest, Hungary</i>
1999	<i>University of West Virginia, Morgantown WV, USA</i>
1999	<i>University of Pittsburgh PA, USA</i>

1999	<i>Washington and Jefferson College, Washington PA, USA</i>
2000	<i>University of Graz, Austria</i>
2000	<i>University of Bielefeld, Germany</i>
2000	<i>University of Karlsruhe, Germany</i>
2000	<i>University of Buenos Aires, Argentina</i>
2001	<i>TU Dortmund, Germany</i>
2001	<i>University of Oslo, Norway</i>
2001	<i>University of Maribor, Slovenia</i>
2003	<i>University College London, England</i>
2003	<i>University of Oxford, England</i>
2003	<i>University of Leeds, England</i>
2003	<i>University of York, England</i>
2004	<i>Central European University, Budapest, Hungary</i>
2004	<i>University of Rijeka, Croatia</i>
2005	<i>University of Pittsburgh PA, USA</i>
2005	<i>Williams College, Williamstown MA, USA</i>
2005	<i>University of Florida, Gainesville FL, USA</i>
2008	<i>University of Oxford, England</i>
2008	<i>University of Warwick, England</i>
2008	<i>University of York, England</i>
2008	<i>University College London, England</i>
2009	<i>University of Lille, France</i>
2009	<i>Institut J. Nicod (École normal supérieur), Paris, France</i>
2009	<i>University of Karlsruhe, Germany</i>
2010	<i>TU Darmstadt, Germany</i>
2010	<i>University of Bielefeld, Germany</i>
2012	<i>TU Dortmund, Germany</i>
2012	<i>University of Bonn, Germany</i>
2012	<i>University of Münster, Germany</i>
2012	<i>University of Tbilisi, Georgia</i>
2015	<i>University of Aachen, Germany</i>
2015	<i>University of Bochum, Germany</i>
2016	<i>University of Graz, Austria</i>

МЕЂУНАРОДНЕ КОНФЕРЕНЦИЈЕ

I Учешће по позиву

1987	<i>International Congress for Logic, Methodology and Philosophy of Science, Moscow, USSR</i>
1993	<i>International Conference in Honour of Erhard Scheibe, Bielefeld, Germany (invited speaker)</i>
1996	<i>Third International Meeting of the Fellows of the Pittsburgh Center for the Philosophy of Science, Castiglione della Pescaia, Italy (invited speaker)</i>
1996	<i>Conference on the Philosophy of Quantum Mechanics, Heidelberg (invited speaker)</i>

- 1997** *International Conference on Time, Tense, and Reference, Santa Barbara, USA (invited speaker)*
- 2000** *Fourth International Meeting of the Fellows of the Pittsburgh Center for the Philosophy of Science, Bariloche, Argentina (invited speaker)*
- 2000** *International Conference on Supervenience, Celje, Slovenia (invited speaker)*
- 2004** *Fifth International Meeting of the Fellows of the Pittsburgh Center for the Philosophy of Science, Rytro, Poland (invited speaker)*
- 2005** *28th Wittgenstein Symposium, Kirchberg, Austria (invited speaker)*
- 2007** *11th WSEAS International Conference on Applied Mathematics, Dallas TX, USA (invited speaker)*
- 2007** *International Conference in Analytic Philosophy, Rijeka, Croatia (invited speaker)*
- 2009** *International Conference on Space and Time, Urbino, Italy (invited speaker)*
- 2009** *Grazer Humboldt Kolleg, Graz, Austria (invited speaker)*
- 2012** *Seventh International Meeting of the Fellows of the Pittsburgh Center for the Philosophy of Science, Mugla, Turkey (invited speaker)*
- 2013** *St. Petersburg Humboldt Kolleg, St. Petersburg, Russia (invited speaker)*
- 2013** *Legacy of Erhard Scheibe, International Conference, Dortmund (invited speaker)*
- 2016** *Language, Metaphysics and Epistemology, Belgrade, Serbia (invited speaker)*
- 2016** *Eighth International Meeting of the Fellows of the Pittsburgh Center for the Philosophy of Science, Lund, Sweden (invited speaker)*
- 2017** *Reasoning and Analytic Methods, Bratislava, Slovakia (invited speaker)*

II Организација међународних скупова

- 1988** *International Conference on the Philosophy of Space and Time, Dubrovnik, Yugoslavia*
- 2005** *International Conference in Memory of Nikola Grahek, Belgrade (коорганизатор)*
- 2010** *Belgrade-Rijeka Philosophy Meeting, Belgrade*
- 2014** *Modal Epistemology and Metaphysics, Belgrade, Serbia*
- 2015** *Belgrade-Bratislava Philosophy Meeting, Belgrade, Serbia*
- 2016** *Graz-Belgrade Philosophy Meeting, Graz*

БИБЛИОГРАФИЈА НАУЧНИХ РАДОВА

I Монографије

- I.1. *Простор, време, Зенон*, Београд-Загреб: ГЗХ, 1986, стр. I-I-XXXII + 1-489.
- I.2. *Време и времена*, Београд: Дерета, 2003, стр. 1-279.
- I.3. *Простор, време, Зенон* (друго, проширено издање), Сремски Карловци: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2007, стр. 1-810.
- I.4. *Модалност и време*, Сремски карловци: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2018, стр. 1-143.

II Изабрани чланци и студије на српском језику

- II.1. „Кантова теоријска филозофија“, *Филозофске студије* 6, Београд, 1975, стр. 1-155.

- II.2. „Додиривање“, *Филозофске студије* 10, Београд, 1978.
- II.3. „Једна апорија космичке бесконачности“, *Гледишта* 6/1980, Београд.
- II.4. „За и против смртне казне“ (“For and Against the Capital Punishment”), *Социолошки преглед* 1-2/1987, Београд.
- II.5. „Кантов трансцендентални идеализам“ (општи увод у Кантову филозофију, објављен као предговор за српски превод Кантове *Критике чистог ума*), Београд: Дерета, 2003, стр. 5-27.
- II.7. „Хегелов апсолутни идеализам“ (општи увод у Хегелову филозофију, објављен као предговор за српски превод Хегелове *Феноменологије духа*), Београд: Дерета, 2005, стр. I-XXIII.
- II.8. „Анаксименово учење као парадигма физикалистичког програма“, *У сећање на Светлану Књазев-Адамовић* (М. Арсенијевић и Ж. Лазовић ур.), Филозофски факултет, 2016, Београд, стр. 13-34.

III Најзначајнији резултати објављени на енглеском и немачком језику

- III.1. „Solution to the Staccato Version of the Achilles Paradox“, in: *Contemporary Yugoslav Philosophy: The Analytic Approach* (A. Pavković ed.), Kluwer (Dordrecht/Boston/London), 1988, pp. 27-55.
- III.2. „How many physically distinguished parts can a limited body contain?“, *Analysis* 38, 1989, pp. 36-42.
- III.3. „Eine aristotelische Logik der Intervalle, die Cantorsche Logik der Punkte und die physikalischen und kinematischen Prädikate I: Logik der Punkte und Logik der Intervalle“, *Philosophia naturalis* 2/1992, pp. 161-180.
- III.4. „Eine aristotelische Logik der Intervalle, die Cantorsche Logik der Punkte und die physikalischen und kinematischen Prädikate II: Die mit physikalischen und kinematischen Prädikaten erweiterte Logik der Punkte und der Intervalle“, *Philosophia naturalis* 2/1992, pp. 181-209.
- III.5. „Mathematics, infinity and the physical world“, *Dialektik* 3/1994, pp. 89-107.
- III.6. „Logic, mathematics and philosophy“ in: *Physik, Philosophie und die Einheit der Wissenschaften* (Krüger, L. und Falkenburg, B. eds.), Spektrum Akademischer Verlag (Heidelberg/Berlin/Oxford), 1995, pp. 83-94.
- III.7. „Determinism, indeterminism and the flow of time“, *Erkenntnis* 56/2, 2002, pp. 123-150.
- III.8. „Real tenses“ in: *Time, Tense, and Reference* (Jokić, A. and Smith, Q. eds.), MIT Press, 2003, pp. 325-354.
- III.9. „Generalized concepts of syntactically and semantically trivial differences and instant-based and period-based time ontologies“, *Journal of Applied Logic* 1, 2003, pp. 1-12.
- III.10. „Close to the speed of light: Dispersing various Twin Paradox related confusions“ in: *Time and History* (Stadler, F. and Stölzner, M. eds.), Ontos Verlag, 2006, pp. 233-252.
- III.11. „Die Bedeutung der Zenonischen Paradoxa für die Philosophie der Zeit“ in: *Philosophie der Zeit* (Müller T. ed.), Vittorio Klostermann, 2007, pp. 139-173.
- III.12. „A new reconstruction of Zeno’s Flying Arrow“ (with S. Šćepanović and G. Massey), *Apeiron*, 2008, pp. 1-43.

- III.13. „The 'great struggle' between Cantorians and Neo-Aristotelians: Much ado about nothing“ (with M. Kapetanović), *Grazer Philosophische Studien* 76/2008, pp.79-90.
- III.14. „An $L_{\omega_1\omega_1}$ Axiomatization of the Linear Archimedean Continua as Merely Relational Structures“ (with M. Kapetanović), *WSEAS Transactions on Mathematics*, Issue 2, Volume 7, February 2008, pp. 39-47.
- III.15. „Die Weltansicht der Physiker und der Geisteswissenschaftler. Die tempusfreie versus tempusspezifische Theorie der Zeit“ in: *Phänomen Zeit* (D. Goltschnigg ed.), Stauffenburg Verlag, 2011, pp. 73-81.
- III.16. „The Philosophical Impact of the Löwenheim-Skolem Theorem“ in: *Between Logic and Reality* (M. Trobok et al. eds.), Springer, 2012, pp. 59-81.
- III.17. „Gunkology and Pointilism: Two Mutually Supervening Models of the Region-Based and the Point-Based Theory of the Infinite Two-Dimensional Continuum“ (with M. Adžić) in: *A Priori and A Posteriori Studies on Space and Time* (Vincenzo Fano, Francesco Orilia and Giovanni Macchia eds.), De Gruyter, Berlin, 2014, pp.137-170.
- III.18. „Avoiding Logical Determinism and Retaining the Principle of Bivalence within Temporal Modal Logic: Time as a Line-In-Drawing“ in: *Time and Tense* (S. Gerogiorgakis ed.), Philosophia; Munich, 2016, pp. 37-78.
- III.19. „Modality and Temporal Change: An The Axiomatization of the indeterminist logic of events“ (with A. Jandrić) in: *Modal Thinking* (A. Vaydia et al. eds.), Oxford University Press [submitted for publication].

ПРИКАЗ И ОЦЕНА НАЈЗНАЧАЈНИЈИХ РЕЗУЛТАТА

Милош Арсенијевић је најзначајније резултате остварио у области *историје филозофије, метафизике, логике и историје и филозофије науке* (математике и физике).

Историја филозофије

Када је реч о античкој филозофији, ови резултати су пре свега везани за обухватну историјску реконструкцију и интерпретацију целокупне заоставштине која се тиче Зеноновог учења (видети радове наведене под I,1., I,3., III,11., III,12.) као и за оне делове Аристотелове филозофије који се тичу његове теорије континуума (III,3., III,13., III,14.), објашњења начина постојања геометријских ентитета базираног на разлици између примарних и секундарних значења (I,3. стр. 300ff.) и логичког заснивања индетерминизма (I,4., III,18., III., 19).

Обимна студија о Кантовој теоријској филозофији (II,1.) као и преглед целокупне Кантове и Хегелове филозофије у опширним предговорима за српска издања *Критике чистог ума* и *Феноменологије духа* (II,6., II,7.) сврставају га међу ретке поуздане, а иначе малобројне српске тумаче филозофије немачког идеализма.

Бројна учења филозофа двадесетог века Арсенијевић је излагао и са њима полемисао у склопу истраживања метафизичких и логичких проблема којима се бавио.

Метафизика

За разлику од прве половине 20. века, за коју је карактеристично одбацивање или превладавање метафизике, слика с почетка новог миленијума јасно показује да се у међувремену виђење метафизике радикално променило и да је нови приступ метафизичким проблемима омогућио њен поновни процват. Управо у том духу Арсенијевићеви радови представљају значајни, оригинални, често и пионирски допринос овој фундаменталној филозофској дисциплини. Тако је он дао нове формулације и оригинална решења Зеноових парадокса (I.2., стр. 205ff., III.1., III.2., III.6., III.11.) и на њима засновао теорију о простору, времену и фундаменталној структури физичког света (III.3., III.4.). У светлости најновијих метаонтолошких спорова између реализма и анти-реализма, његово поређење аристотеловске и канторовске теорије континуума представља један од првих и до данас најелабориранијих конкретних примера где две теорије чији су модели диспаратни могу имати исту експресивну моћ у погледу истина у сваком од њих (III. 17.).

Логика

Арсенијевић је симболичкој логици посветио доста пажње, а пре свега зато што му је она била неопходна за решавање метафизичких проблема којима се бавио. На том подручју је остварио неколико изузетно значајних резултата: дао је нову, генерализовану дефиницију еквиваленције формалних теорија (III.9.) и доказао (са сарадницима) да су у том смислу аристотеловска (регионална) и канторовска (поинтилистичка) теорија једнодимензионалног и дводимензионалног континуума тривијално различите (III.13., III.14., III.17.). У I.4. и тексту наведеном под III.18. и на њему заснованој студији презентованој на неђународној конференцији о модалној епистемологији и метафизици (III.19.) формулисао је (заједно с Андрејем Јандрићем) сложени систем темпорално-модалне логике — систем ТМ — у којем се, уз задржавање принципа биваленције, избегава логички детерминаизам, решава проблем Аристотелове „поморске битке“ и превазилази спор темпоралиста и атемпоралиста у савременој филозофији времена.

Историја и филозофија науке

И на овом пољу Арсенијевић је поступао исто као и на пољу логике. Наиме, веома исцрпно се бавио историјом инфинитезималног рачуна и проблема континуума, од антике до 20. века (I.3.), као незаменљивим и неисцрпним извором разних парадокса и понуђених решења, да би, на основу историјског искуства, испитао плаузибилност понуђених решења и могућности формулисања нових. У истом духу се бавио могућношћу и границама реалистичких интерпретација математичких теорија с обзиром на проблем актуалне бесконачности. То је илустровао на примеру такозваних знаменитих кривих, показујући да непротивречност егзистенције у математичком моделу не повлачи за собом метафизичку могућност постојања одговарајућих објеката (I.3., стр. 666ff., III.5.).

Прелазећи на оцену Арсенијевићевих резултата у свим наведеним областима, можемо рећи да изузетну и ретку вредност предстаља њихова међусобна повезаност, што их чини деловима јединственог истраживачког подухвата, а да притом они и сваки за себе представљају оригиналне и значајне доприносе дисциплини којој припадају. У том смислу

је, поводом његових текстова о Зенону, Ханс-Петер Шит, професор универзитета у Карлсруеу, написао у својој резензији да, иако је „Зенон заиста био див дијалектике, човек мора да чита Милоша Арсенијевића да би јасно увидео колики је то див био.“ (видети извод на корицама књиге наведене под I.3.). Конкретизујмо ову оцену следећим примером.

Вероватно највеће егзегетско-интерпретативно постигнуће Арсенијевића представља његова реконструкција Зенонове „Стреле“. За разлику од свих осталих интерпретација, Арсенијевић је (први пут у књизи, 1986. и 2007, а онда, са сарадницима, у обимној студији на енглеском 2008.) убедљиво показао да овај аргумент има две гране, наиме, не само ону коју је у свом тумачењу следио Аристотел већ и ону садржану у наизглед неразумљивом оригиналном фрагменту ДК 29 Б 4. Целина овог „најслабијег“ Зеноновог аргумента мења смисао аргументације у првој грани и показује сву његову суптилност и снагу. И онда, како је то детаљно показано у проблемско-систематском тексту III.11., обе се супротстављене теорије кретања, Раселова статичка и Аристотелова динамичка, могу извести из прве, односно из друге гране „Стреле“, јер су тамо имплицитно садржана алтернативна објашњења кретања. А потом, сасвим неочекивано, на основу текста из домена симболичке логике (III.9.), Арсенијевић показује да су две теорије кретања засноване на аристотеловској и канторовској теорији континуума само тривијално различите међу собом (III.13.), пошто у формализованом облику имају исту истиносно-експресивну моћ.

Последњи резултат, остварен пре него што је спор између реалиста и анти-реалиста био уопште формулисан у метаонтологији, има сам по себи огроман метаонтолошки значај. Међутим, Арсенијевић се није на томе зауставио, сугеришући од самог почетка, конструкцијом нових парадокса на Зенонову тему, да се ситуација мења када се поред математичке анализе структуре простора и времена у игру укључи и хетерогеност физичког света (III.2, III.4.), чиме је уздрмао традиционална „математичка решења“ Зенонових парадокса базираних на простој примени стандардне анализе. Нова решења која је Арсенијевић понудио (III.1., III.4., III.11.) воде новој метафизичкој концепцији простора, времена и физичког света.

Претходна оцена важи и за Арсенијевићево третирање проблема могућности индетерминизма садржаног у Аристотеловом примеру „сутрашње поморске битке“. Прво се показује да сам Аристотел не користи пример да би довео у питање принцип искључења трећег већ принцип биваленције, због чега, да би избегао логички детерминизам, ограничава универзално важење овог принципа. Показује се да је изазов много дубљи него што су мислили средњовековни логичари, који су желели да га реше искључиво анализом модалитета. Тек је Лукашијевич проблем до краја схватио и зато увео систем тровалентне логике који је одговарао „новој физици“, то јест квантној механици. И онда је Арсенијевић формулисао поменути систем ТМ у којем је могућност индетерминизма потребног квантној механици омогућен уз очување неограничене ваљаности принципа биваленције захваљујући томе што су темпорална и модална компонента система од почетка аксиоматски суштински повезане (видети III.18. и III.19.).

ОДЈЕК И УТИЦАЈ У СВЕТУ И СРБИЈИ

Значај Арсенијевићевих резултата и с њима повезани филозофски углед непосредно се огледају у утицају и цитираности, а посредно у престижности часописа и издавача

зборника у којима је објављивао текстове, у оценама које је добијао у публикацијама у којима се они помињу, у значају институција чији је члан и угледу и броју универзитета на којима је држао курсеве, гостујућа предавања и конференција на којима је по позиву учествовао. Истичемо и серију предавања о Арсенијевићевој филозофији коју су организовале његове колеге: Конференција приређена у част професору Арсенијевићу: ЛОГИКА, МАТЕМАТИКА И СТРУКТУРА ФИЗИЧКЕ СТВАРНОСТИ: ФИЛОЗОФИЈА МИЛОША АРСЕНИЈЕВИЋА, 14. и 21. 11. 2018. Задужбина Илије М. Коларца

Најзначајнији текст Милоша Арсенијевића из области историје филозофије, у коме је дата сасвим нова егзегеза и историјско-филозофска интерпретација Зенонове „Стреле“ (III.12.) цитиран је као најновија и једна од укупно пет у вези с тим наведених референци у Стенфордској енциклопедији (*Stanford Encyclopedia of Philosophy: Zeno of Elea*, 2017.), док је у Блеквеловој едицији *A Companion to the Philosophy of Time* (Heather Dyke and Adrian Bardon eds.), поред овог, препоручен и његов текст о Аристотелу, чија се теорија упоређује с Канторовом.

Што се тиче Арсенијевићеве оригиналне формулације парадокса на Зенонову тему и њиховог решења, у Раутлициној филозофској енциклопедији наведено је да је ово решење „јединствено“, јер се састоји у томе да је „свака од Зенонових премиса одржива, али да оне заједно узете нису саодрживе“ (*Routledge Encyclopedia of Philosophy, South Slavs: Philosophy after 1945*). Већ после прве од ових формулација (III.2), Ален Хејзен, један од најзначајнијих логичара који се бави проблемом бесконачности, подржао је Арсенијевићево решење у тексту Hazen, Allen, ‘Slicing It Thin’, *Analysis* 53, 1993, pp.189-192, док су га потом аутори који се овим питањем баве наводили као кључну референцу, независно од тога да ли се са њим слажу или не (видети, на пример, Graham Oppy, *Philosophical Perspectives on Infinity*, Cambridge: Cambridge University Press, 2009, p.83, 85). Све то је на крају довело до тога да га савремени аутори цитирају, поред Бенасерафа и Гринбаума, као једног од класика у овој области, чије се „коцке“ заједно са Томсоновом „лампом“ појављују већ у самим насловима текстова (видети Jeanne Peijnenburg and David Atkinson, ‘Lamps, cubes, balls and walls: Zeno Problems and Solutions’, *Philosophical Studies* 150, 2010, pp. 49-59).

Што се тиче Арсенијевићевог доприноса теорији времена и кретања, практично је цело прво поглавље (стр. 48-70) књиге Корда Фрибеа (Cord Friebe, *Substanz/Akzidens-Ontologie physikalischer Objekte*, Alber Thesen, 2001) посвећено његовој теорији. Поред тога, најзначајни заступник такозване „нове теорије времена“, Натан Окландер, навео је управо Арсенијевићево схватање као алтернативу и атемпорализму (који заступа) и презентизму (који напада) (Oaklander, Nathan, “Jokic on the Tensed Existence of Nature”, *Philo* 6, 2003, pp.211-215).

Текстови Арсенијевића, као једног од водећих светских стручњака за теорију времена, увршћени су у зборнике светских издавачких кућа, Kluwer, MIT Press и Vittorio Klostermann (видети Библиографију III), што исто важи с обзиром на његов допринос општој теорији континуума и текст увршћен у зборник издавачке куће De Gruyter (III.17.). Чињеница да се од четрнаест текстова у зборнику MIT Press-а који се тичу спора темпоралиста и атемпоралиста Арсенијевић једини бави односом времена и модалности (III.8.), навела је уредника зборника минхенске издавачке куће *Philosophia* да у зборник радова о времену (III.18.), за који је предговор написао један од највећих живих филозофа,

Бас ван Фрасен, уврсти, као први, Арсенијевићев текст у којем је, по први пут, на семантичко-метафизичком нивоу, формулисан поменути индетерминистички систем темпорално-модалне логике (ТМ) са очувањем принципа биваленције. Хвалећи како Арсенијевићеву интерпретацију Аристотела тако и понуђено решење *Парадокса будуће поморске битке*, Бас ван Фрасен га у свом предговору цитира чак 12 пута, практично га користећи као лајтмотив целог предговора приликом приказа осталих текстова зборника.

Када је реч о филозофији математике, поред поменутог Арсенијевићевог текста у зборнику часописа *Dialektik*, који је у целини посвећен питању натурализма у филозофији математике, изузетно је значајан текст у којем је дата нова филозофска интерпретација Левенхајм-Сколеmove теореме и на њој засновано решење Сколемовог парадокса, а који је увршћен у високо оцењени зборник *Between Logic and Reality* (М. Trobok et al. eds.) издавачке куће Springer.

Када је реч о филозофији физике, Арсенијевићеви резултати за време његовог учешћа на пројекту Немачког истраживачког друштва (Deutsche Forschungsgesellschaft) на Институту за теоријску физику у Келну (1994-96) омогућили су му да постане члан водећег светског центра за филозофију науке у Питсбургу (Pittsburgh Center for the Philosophy of Science) и да, по позиву, поводом стогодишњице њеног настанка, одржи предавање о Ајнштајновој специјалној теорији релативитета на 28. Витгенштајновом симпозијуму 2005. године (III.10.).

Све најзначајније резултате Арсенијевић је презентовао на гостујућим предавањима у највећим светским универзитетским центрима у Великој Британији, Немачкој, Француској, САД, Канади и др. (видети списак на стр. 2).

Иако изузетно активан и присутан у иностранству, Арсенијевић, почев од 1976. године, када је изабран за асистента, ни једног тренутка није прекидао свој радни однос на Филозофском факултету у Београду, већ је и у најтежим тренуцима деведесетих година, често и по два до три пута месечно, путовао на релацији Хајделберг-Београд како би држао часове у Београду паралелно са истраживачким радом у Немачкој, прво као стипендиста задужбине Александер фон Хумболт, а онда као члан пројекта Немачког истраживачког друштва. Његова посвећеност раду на Филозофском факултету, на којем је од 2012. до 2015. године био декан, и на којем је, као што је горе наведено, био ментор шесторици наставника Одељења за филозофију, резултирало је нечим што се у многим филозофским центрима у свету препознаје као „Београдска филозофска школа“. Уско је сарађивао на заједничким темама са више других чланова како Одељења за филозофију тако и Математичког института САНУ и Одељења за класичне науке, са којима је објавио више заједничких текстова.

Ако се постави питање *где је родно место* Арсенијевићевих идеја, може се лако видети да се, с једне стране, када се упореде његове књиге објављене у Србији и његови текстови објављени у иностранству, многе кључне идеје *први пут* појављују у књизи *Простор, време, Зенон*, док су, с друге стране, оне које су *зачете* у иностранству међусобно суштински повезане у целину и даље развијене у књигама *Време и времена* и *Модалност и време*.

ПРЕДЛОГ

Имајући у виду све речено, потписници овог предлога изражавају своје пуно и јединствено уверење да проф. др Милош Арсенијевић испуњава све критеријуме за додељивање звања професор емеритус и са великим задовољством предлажу Сенату Универзитета у Београду да о томе донесе позитивну одлуку. За чланове стручне комисије Сената која ће писати реферат предлажемо: 1) Академик др Александар Лома, редовни професор Филозофског факултета, област класична филологија, 2) др Владан Перишић, редовни професор Православног богословског факултета, област филозофија, 3) др Владимир Цветковић, редовни професор Факултета Безбедности, област филозофија, 4) др Ива Драшкић Вићановић, редовни професор Филолошког факултета, област филозофија, 5) др Дејан Тодоровић, дипл. математичар, редовни професор Филозофског факултета, област психологија.

У Београду, 4. децембра 2018.

Академик професор емеритус др Љубомир Максимовић

Академик професор др Александар Лома

Професор др Дејан Тодоровић

Професор др Дејан Лаловић

Професор др Миланко Говедарица

Професор др Владан Ђорђевић